

50 JAAR D66: HET TIJDELIJKE DOOR HET EEUWIGE VERVANGEN?

Pieter Fokkink¹

Op 30 april 1966 kwamen Hans van Mierlo en 12 anderen in Krasnapolsky bijeen omdat zij ongerust waren over de democratie. Een tiental deelnemers zette de gesprekken voort en formuleerden "Het Appèl" dat op 15 september het licht zag. De overige gespreksdeelnemers vormden de kern van een groep die in september hun "Tien over Rood" zou uitbrengen. Op de 15e september was er een politiek congres op de Universiteit van Nijmegen over het functioneren van het politieke stelsel.

Van zijn hoofdredacteur, Chris Steketee, had Hans van Mierlo ruimte gekregen voor een serie artikelen over de stand van Nederland. Jan Glastra van Loon schreef in 1964 een belangwekkend artikel "Kiezen of delen" in het Nederlands Juristenblad, maar was niet betrokken in genoemde gesprekken. Een breed gevoel van onrust heerste al bijna een decennium. Op 13 juni 1956 kreeg de PvdA bij de Kamerverkiezingen meer stemmen dan de KVP, zodanig zelfs dat bij het zeteltal van 100 de PvdA 34 zetels en de KVP 33 zetels kreeg. Gelukkig voor de KVP was reeds besloten tot uitbreiding van de Kamer naar 150 en door het restzetelsysteem kregen beide partijen evenveel zetels. Het verlies voor de KVP was de eerste indicatie dat de politieke elite zijn greep op het kiezersvolk aan het verliezen was. Het kerkvolk emancipeerde en werd politiek bewust. De reactie binnen de KVP – met name in de conservatieve kieskringen – was een besluit tot beëindiging van de Rooms-Rode coalitie die niet alleen de herbouw en stabiliteit van Nederland na de Tweede Wereldoorlog had gerealiseerd, maar ook een sociaal-politiek stelsel in het leven geroepen met collectieve verantwoordelijkheid voor de welvaart en het welzijn van allen binnen de context van een democratische rechtsstaat, opdat de desastreuze armoede en werkeloosheid van de jaren dertig niet zou terugkeren en een ieder optimaal kon deelnemen aan het maatschappelijk leven. In december 1958 diende de KVP een amendement in op de voor een sluitende begroting noodzakelijke belastingverhoging, waardoor er een begrotingstekort zou ontstaan. De Rooms-Rode coalitie hield hard vast aan een sluitende begroting en minister Hofstra sprak zijn onaanvaardbaar uit met als gevolg een kabinetscrisis en een einde aan de relatieve stabiliteit van het politieke stelsel met als gevolg groeiende begrotingstekorten en een stijgende staatsschuld. Het kiezersvolk raakte op drift; schommelingen in de verkiezingsuitslagen zorgde voor politieke onrust en politieke onzekerheid. De politieke elites, die toch al niet gewend waren samen te werken, bleken in een periode van onrust de instabiliteit eerder te versterken, dan te matigen. Direct na de nacht van Schmelzer in oktober 1966 liet Hans van Mierlo Democraten'66 als partij met een notariële akte registreren en met twee congressen was eind december de partij een feit. De rest is geschiedenis.

Bij Democraten'66 is het oprichtingsjaar in de partijnaam bewust opgenomen. Naar de doelstelling zou het ook "radicaal-democraten" hebben kunnen zijn. In het aanvankelijk optimisme leek het allemaal zo duidelijk en vanzelfsprekend dat er nog slechts een katalysator nodig was om het democratiseringsproces op gang te brengen. D'66 zou zichzelf overbodig maken, nadat de veranderingen gerealiseerd waren. De "taaiheid van het bestaande" is onderschat. De rationele veronderstelling dat politici bereid zouden zijn hun persoonlijke belangen te overstijgen en meer invloed aan de burger zouden willen geven, bleek empirisch niet houdbaar. D66 werd slachtoffer van de wet dat een eenmaal in het leven geroepen organisatie bij het onmogelijk realiseren van het oorspronkelijke doel, automatisch nieuwe doelen gaat zoeken. Zo kan je na 50 jaar concluderen dat de ongerustheid over het functioneren van de democratie alleen maar groter is geworden en de kwaliteit van de democratie zelf navenant slechter. De publieke zaak, c.q. het algemeen belang, wordt in toenemende mate aan de invloed van de burgers onttrokken. Democratie als zeggenschap over de publieke zaak verdwijnt verder achter de horizon.

¹ Pieter Fokkink schreef in 1976 een "Geschiedenis van D'66" met veel documenten als introductie voor de nieuwe partijleden die na de "herleving" zich bij D'66 aansloten en gaf over die geschiedenis introductiecursussen bij het Opleidingscentrum van D'66. Naast persoonlijke ervaring putte hij uit een serie gesprekken met Hans van Mierlo. In 1979 is de tekst als brochure door D'66 gepubliceerd. Pieter Fokkink trad frequent op als docent voor het Opleidingscentrum [later PSVI] met cursussen o.a. over achtergronden en geschiedenis van D66, bestuurlijke organisatie van de partij en bestuurlijke integriteit in het openbaar bestuur.

Onderstaand volgt de originele tekst van "Het Appèl" van 15 september 1966. Ik laat het aan de lezer over om te concluderen, wat er nog actueel van is, wat er ondertussen gerealiseerd is, dan wel wat achterhaald is. Ik doe dat aan de hand van het exemplaar waarmee ik op 16 september bij Eric Visser in de Nicolaas Maasstraat te Amsterdam heb ingetekend.

6 april 2016

APPÈL aan iedere Nederlander die ongerust is over de ernstige devaluatie van onze democratie

Zeer geachte medeburger,

Dit appèl wordt tot u gericht door een groep landgenoten. Wij hebben met elkaar gemeen een gevoel van hachelijkheid aangaande sommige verschijnselen in onze parlementaire democratie. Dat heeft ons bij elkaar gebracht.

Wij zijn geen politici.

Wij willen dat in dit stadium ook niet zijn. Wat wij hier en op de volgende pagina's schrijven is niet bedoeld als scherp geslepen politiek manifest. Het is een globale presentatie van onze ongerustheid, onze mening omtrent de oorzaken van de malaise en onze denkbeelden over verbetering.

Wij zijn van mening dat ons staatsbestel bedroevend functioneert. Het politieke spel moet nog steeds worden gespeeld volgens regels die dateren uit de vorige eeuw. Die regels zijn in de jaren na 1848 opgesteld voor een maatschappij die niet te vergelijken is met de onze. De turbulente ontwikkelingen sinds 1900 hebben onze samenleving immers ingrijpend veranderd. Maar nog steeds moeten regeerders en parlement het doen met de codes van een voorbij tijdperk. De laatste jaren presenteren de bittere gevolgen daarvan zich met steeds grotere frequentie.

Mogen wij spreken van een ernstige devaluatie? Wij menen van wel. En wij zijn daarover ten zeerste bezorgd.

Omdat het waarschijnlijk is dat vele Nederlanders onze bezorgdheid delen, hebben wij dit pamflet geproduceerd. De bedoeling ervan is de heersende ongerustheid te mobiliseren om mogelijkerwijs een beweging op gang te brengen die onze staatsvorm nieuwe, vitale inhoud geven kan.

Op pagina 3 en 4 van dit Appèl treft u onze Schets aan die aantoont hoezeer ons democratisch stelsel verstroefd is en welke de euvels en onbetamelijkheden kunnen zijn die daaruit volgen. Wij hebben ook onze gedachten geformuleerd voor een Plan tot een nieuwe, faire, energieke democratie (pag. 4 en 5).

Wat kan men doen met zo'n plan? Wij hebben daar lang over nagedacht. Men zou op basis ervan een pressiegroep kunnen vormen en activiteiten kunnen ontplooien binnen de bestaande partijen. De hoop dat zulks effectief werkt kan echter slechts een zeer breekbare zijn. Ten eerste omdat de gevestigde groeperingen de huidige constellatie krampachtig in stand houden, uit angst voor verlies van stemmen. Ten tweede omdat de ervaring heeft geleerd wat het pijnlijk lot is van minderheidsgroeperingen binnen de bestaande partijen.

Wij moeten helaas concluderen dat de enige manier om werkelijk pressie uit te oefenen gelegen is in een bedreiging met electoraal verlies. De onwrikbare consequentie van die conclusie is het oprichten van een nieuwe politieke partij. Wanneer deze partij inderdaad zou worden opgericht zou zij bijvoorbeeld Democraten '66 kunnen heten. Het vaststellen van een definitieve naam is echter een zaak voor later. Voorlopig kunnen wij het daar, voor het gemak, op houden.

Het stichten van een nieuwe partij is echter geen geringe onderneming. Wij zijn niet uit op politieke lauweren. Wij voelen er bovendien niet voor om als zoveelste splinterpartij het democratisch functioneren van de 2^e kamer nog verder te ontcrachten. Wij zullen daarom de stappen die nodig zijn voor de oprichting van een politieke partij niet roekeloos zetten. Eerst willen wij de overtuiging hebben dat velen onder u onze bezorgdheid delen en onze suggesties toejuichen. Pas als u ons een reëel perspectief biedt zullen wij handelen.

U vindt in deze folder een geperforeerde adhesiekaart. Wij nodigen u uit hem in te vullen, te frankeren en te verzenden. Als aantal en belangrijkheid van de reacties die ons bereiken dat

rechtvaardigen zullen wij inderdaad een nieuwe politieke partij in het leven roepen. De oprichtingsprocedure die ons daarbij voor ogen staat wordt toegelicht op pagina 5.

Wij zijn ons ervan bewust dat uw adhesiebetuiging niet alleen gebaseerd kan zijn op ons Plan voor her-democratisering.

Uiteraard zult u willen weten hoe de eventueel op te richten partij denkt over belangrijke politieke vraagstukken. Op pagina 7 en 8 hebben wij onze opvattingen, zij het in voorlopige trant, verwoord.

Toch zouden wij er met klem op willen aandringen u niet te verliezen in die gedetailleerde problematiek waarover de bestaande politieke partijen sinds jaar en dag zo moeizaam en vaak nutteloos schermutselen.

Hoofdzaak is nu, in dit stadium, dat u, met ons, onderkent hoe noodzakelijk het is dat onze democratie vernieuwd en verjongd wordt, zodat ze strijdbaar en efficiënt, slagvaardig en eerlijk (d.w.z. in het belang van 12 miljoen mensen) kan opereren.

Tenslotte nog dit: wilt u bedenken dat niet wij maar u beslist of onze democratie een nieuwe levenskans krijgt? Het is uw reactie die D'66 mogelijk zal maken - of niet.

Stuur ons uw adhesie. Want er gebeuren treurige dingen in ons land. En het is goed en zinvol daaraan een eind te maken.

Met de meeste hoogachting, Het Initiatiefcomité D '66. 15 september 1966

SCHETS VAN EEN ONTOEREIKENDE DEMOCRATISCHE SITUATIE

Ons democratisch systeem schiet in essentieel opzicht te kort. En het zijn vooral de politieke spelregels die er de oorzaak van zijn. Verslapping is er het gevolg van. En vermoeidheid. En onverschilligheid. En ondoorzichtigheid. Lang geleden toen die spelregels werden opgesteld, zijn ze zinvol geweest en doeltreffend. Nu zijn ze versleten en ontoereikend voor onze veeleisende maatschappij. In 1966 bouwt men daarop geen solide democratie meer. Hieronder hebben wij getracht de feilen te schetsen. Op verstaanbare wijze. Het is derhalve geen specialistisch betoog voor staatsrechtelijke insiders. Wel een globaal signalement van de zwakke plekken in ons democratisch montuur.

A DE REGERING

Hoe komt onze regering tot stand? Na de 2de kamer-verkiezingen wordt eer groep van ministers gevormd. Dit team moet het vertrouwen hebben van een meerderheid in het parlement. Dat betekent altijd: een regering uit meerdere partijen - een coalitie. U weet hoe dat gaat. Vaak gaan er netelige onderhandelingen aan vooraf. Men moet het eens worden over de verdeling van de ministerzetels. Men moet de ideologieën van de samenwerkende partijen trachten te verenigen. Men moet daarom vooral concessies doen om zich te verzekeren van dat zo noodzakelijke parlementaire vertrouwen.

Wat is daarvan het gevolg? Dat regering en parlement sterk aan elkaar gebonden zijn. Of beter: sterk van elkaar afhankelijk. Het is deze diepwortelende wederzijdse afhankelijkheid die schuld is aan de onverkwikkelijkheden die wij hieronder hebben gerangschikt.

DE KIEZER KIEST DE REGERING NIET

De kiezers kiezen de 2de kamer. Daarná wordt begonnen aan de vorming van het kabinet. U, als kiezer, hebt daarop geen enkele invloed. Niet op de **samenstelling** van de regering en niet op haar **programma**. Stel eens dat u KVP stemt. Met welke andere partijen zal de KVP na de verkiezingen in zee gaan? Met de PVDA? Met de VVD? Met CHU of AR? Krijgt de nieuwe regering een rode signatuur, een conservatieve, een confessionele? Als u in het stemhokje uw stem invult hebt u daaromtrent niet de minste zekerheid. Ook niet over het beleid dat de nieuwe regering zal voeren. Welke concessie zullen welke partijen elkaar doen, na de verkiezingen? Het is niet te voorspellen. Dit alleen is zeker: het regeringsprogram dat de komende jaren beslist over ons lot komt buiten ons om tot stand.

DE REGERING KAN MOEILJK REGEREN.

De mogelijkheden van het kabinet zijn smal en kwetsbaar. Ten eerste: het kan niet starten met een streng rooster als resultaat van een consequente visie. Zijn basis bestaat immers uit compromissen. Ten tweede: ook bij de uitvoering van zijn program moet het telkens compromissen sluiten. De coalitiegenoten geven daar beurtelings aanleiding toe. Ten derde:

bij zaken waarin het regeringsprogram niet voorziet moet het opnieuw compromissen aangaan. En tenslotte: bij onverwachte situaties kan het niet paraat reageren. Eerst moeten de coalitiegenoten gehoord worden en mogelijke controversen geëgaliseerd. Wie zo moet schipperen, regeert met weifelende hand.

HET PARLEMENT KAN NIET FUNCTIONEREN

De meerderheid van de parlamentsleden behoort tot de coalitiepartijen. Dat maakt hun positie zwak en onvrij. Ze zijn méér betrokken bij het bestendigen van de coalitie dan bij de belangen van de kiezers. En de ministers weten dat. Ze kunnen er misbruik van maken. U weet dat ze dat soms doen. Een minister kan een wetsontwerp indienen en dreigen af te treden als zijn plannen worden verworpen. Daarmee manoeuvreert hij "zijn" kamerleden in een benarde hoek. Onder de angst voor een regeringscrisis en onder de druk van het coalitiebelang moeten zij de nieuwe wet beoordelen. Is het een wonder dat zij neigen tot bijval zelfs als zij het ministerieel stramien miserabel achten? Ook in hun controlerende taak zijn de kamerpartners van de coalitie prooi van hun dilemma. Altijd is er de stilzwijgende bescherming van "hun" ministers. Zij stellen óf te milde vragen óf zij nemen genoeg met inferieure, ontwijkende antwoorden.

B. DE TWEDE KAMER

Hoe wordt onze 2de kamer gekozen? Door de Nederlandse kiezers - volgens het stelsel dat evenredige vertegenwoordiging heet. Dit op zich zelf redelijke en eerlijke systeem heeft falikante bezwaren. Het komt de kiezer die zich persoonlijk vertegenwoordigd wil voelen (en dat is in onze tijd steeds meer het geval) geenszins tegemoet. In het stemhokje maakt u het bovenste vakje rood van de partij die u zint. Dat is het vakje van de lijstaanvoerder. Kent u hem? U kent misschien zijn gezicht uit de krant of van de t.v. En al die andere personen die onder hem op de lijst staan? En die ook in de kamer komen? Wie zijn het? Waar wonen ze? Wat zijn hun opvattingen? Welke bijzondere kwaliteiten hebben ze die hun lidmaatschap van de kamer rechtvaardigen? Men noemt hen onze volksvertegenwoordigers. Maar het volk kent ze niet. U en de parlementariër zijn vreemden voor elkaar. Voor beiden heeft dat gevolgen.

DE KIEZER STEM T OP EEN PARTIJ - NIET OP EEN PERSOON.

De kiezer maakt een vakje rood. Dat is alles. U stemt op een partij - een anoniem, ondoorzichtig Instituut. Want steeds meer verliezen de partijen de scherpe eigen trekken waaraan u ze vroeger duidelijk herkende. Hun uitgangspunten naderen elkaar steeds dichter, vloeien ineen. Gevolg daarvan is één grote, bewaasde gelijkvormigheid. En niemand die dat doorbreken kan. Alle partijen zijn immers onderworpen aan dezelfde verouderde spelregels. Nieuwe wegen kunnen ze niet inslaan. Men zit gevangen in het onbuigzame systeem van de 19e eeuwse reglementen. En voor u als kiezer maakt het nauwelijks nog enig verschil welk vakje u kleurt met het rood van uw idealen.

DE PARLEMENTARIËR HEEFT GEEN BAND MET DE KEIZER

Zodra het gekozen partijlid zijn 2de kamerzetel heeft ingenomen, vergeet hij dat het de stemmen van X kiezers zijn geweest die hem in zijn aangename positie tilden. De beloften uit de verkiezingstijd zijn gedaan door zijn partij en niet door hem. Aan wie is hij verantwoording schuldig? Niet aan "zijn" kiezers. Hij weet niet eens wie dat zijn, ze vormen immers geen aanwijsbare groep die hem ter verantwoording zou kunnen roepen.

De parlementariër heeft slechts een band met zijn partij want die heeft hem op een verkiesbare plaats gesteld. En als zijn partij moet schipperen met verkiezingsbeloften dan schippert hij mee.

PLAN VOOR EEN NIEUWE VITALE DEMOCRATIE

Hiernaast hebben wij beredeneerd dat de ontoereikendheid van onze democratie wortelt in de belangenverstrengeling van regering en parlement. Wij willen niet volstaan met het signaleren daarvan. Daarom hebben wij ons beraden over mogelijkheden, welke die gebondenheid zouden kunnen ontwarren. Wij menen dat het onze democratie zal baten als a) de regering kan regeren zonder de remmende vertrouwenseis, die thans wordt gesteld, en als b) de tweede kamer een directe connectie heeft met de kiezers. Wij matigen ons geen alléénzaligmakende oplossing aan. Wij werken hieronder slechts één mogelijkheid uit. Staatsrechtelijke varianten hierop zijn stellig denkbaar.

A RECHTSTREEKSE VERKIEZING VAN DE MINISTER-PRESIDENT

Hoe kunnen wij de wederzijdse afhankelijkheid van kamer en regering doorbreken? Door een mogelijkheid te zoeken, waarbij de regering los van de partijverhouding in de kamer tot stand komt. De meest voor de hand liggende methode om dit te realiseren is rechtstreekse verkiezing van de minister-president. Geheel los van de kamerverkiezing. Dit is onze suggestie: elke partij brengt een kandidaat naar voren. Deze presenteert zich aan het volk en licht het in over zijn denkbeelden en plannen voor de komende vier jaar. Op basis daarvan tracht hij de kiezers voor zich te winnen. Hij moet 50 % van de stemmen halen. Als dat geen van de kandidaten gelukt, moet herstemming plaats vinden tussen de twee hoogst genoteerden. De nieuwe minister-president moet een kabinet samenstellen. En hij zal dat doen met ministers, die zijn denkbeelden delen en ze ook willen realiseren. Welke zijn de voordelen van dit systeem? Kan het de bezwaren, hiernaast gerangschikt, grotendeels opheffen? Wij hebben er vertrouwen in. Hieronder formuleren wij waarom.

DE KIEZER KIEST ZIJN REGERING

In de verkiezingsstrijd om het ministerpresidentschap moeten de kaarten op tafel komen. De kandidaten gaan de verkiezingsstrijd in met een duidelijk programma. U kunt zich dus veel feitelijker oriënteren. U kunt vaststellen welke kandidaat u het best bevalt, welk program het nauwst aansluit bij uw verlangens en ideeën. U weet waarvoor u kiest. U kiest voor een regering. U heeft veel minder reden bevreesd te zijn dat de beloften, waarvoor u zwichtte, door compromissen verdund zullen worden, of verminkt of misschien wel geschrapt.

DE REGERING KAN BETER REGEREN.

De nieuwe minister-president hoeft geen moeizame coalitie-onderhandelingen te beginnen. Zijn programma blijft ongeschonden: het produkt van een consequente visie. Het hoeft niet te stoelen op compromissen. De minister-president zal veel minder moeilijkheden ondervinden bij het samenstellen van zijn kabinet. Met zijn ministers kan hij zijn plannen voorleggen aan de tweede kamer en trachten ze aan de man te brengen. Dat kan gebeuren in een open, faire discussie. Dreigen met aftreden heeft geen zin. De kamerleden zullen zich daardoor niet laten intimideren. Ze worden niet door vrees voor een coalitiebreuk gehinderd.

DE TWEDE KAMER KAN BETER FUNCTIONEREN.

De regering staat lossier tegenover de kamer en de kamer staat onafhankelijker tegenover de regering. Het kamerlid wordt in zijn beoordeling van wetsontwerpen en beleid niet dwars gezeten door het coalitie-dilemma en crisisvrees. Hij kan neutraal toeschouwer zijn en voorstellen beoordelen op hun feitelijke inhoud. Kamer en regering staan zakelijk tegenover elkaar. Dat betekent dat het Nederlandse volk wetten krijgt, die nuchter zijn beoordeeld en getoetst en niet "in vredesnaam" goedgekeurd. En wat de controle betreft op het ministerieel beleid: ook daarin kan de parlementariër to the point zijn. Hij heeft minder reden voor de fluwelen handschoen.

B TWEDE KAMERVERKIEZINGEN VOLGENS EEN DISTRICTENSTELSEL

Als de verstrengeling tussen kamer en regering ontward is, kan het parlement een nauwere relatie aangaan met de kiezers. Geen betere methode om dat te verwerkelijken dan invoering van het z.g. districtenstelsel. Wij bedoelen: een kiesstelsel waarbij de kamerleden per district worden gekozen. Het zou als volgt kunnen worden georganiseerd: het land wordt verdeeld in kiesdistricten. De partijen stellen in elk district een kandidaat op. De winnende kandidaten worden afgevaardigd naar de tweede kamer, als vertegenwoordiger van hun district. ok dit segment van ons Plan heeft democratiserende waarde. Uit onderstaande alinea's mag dat blijken.

DE KIEZER KIEST EEN KANDIDAAT DIE HIJ KENT.

Bij het districtenstelsel stemmen de kiezers niet in de eerste plaats op een partij maar op een persoon. U zult de gelegenheid krijgen de kandidaten te leren kennen. Elk van hen zal zich in het district waar u woont presenteren. Dat is geen onmogelijke opgave. Zo'n district is maar een klein gebied. Hij kan het makkelijk bereizen. Hij kan zich overal voorstellen. Alle kandidaten hebben een persoonlijke strijd te voeren om hun aanhangers te winnen. Zo kunt u van dichtbij over hen oordelen en bepalen aan wie u uw stem zult geven.

HET 2DE KAMERLID HEEFT EEN STERKE BAND MET ZIJN KIEZERS.

De volksvertegenwoordiger weet door wie hij gekozen is. Dat verplicht hem tot voortdurende attentheid op de belangen van zijn kiezers. Zijn partij zal hem niet zo licht meer kunnen

dwingen binnen de fractie-discipline. Hij heeft immers vooral rekening te houden met de mensen in zijn district. Die kunnen zijn gedragingen en prestaties volgen. Als hij zijn kiezers in de steek laat, zijn verkiezingsbeloften niet gestand doet of zijn taak te nonchalant opvat - loopt hij gevaar de volgende keer niet herkozen te worden. Die kiezer heeft vat op zijn volksvertegenwoordiger. Er bestaat tussen beiden een band.

Bij de huidige partijpolitieke constellatie zal het systeem dat wij voorstellen grote moeilijkheden met zich meebrengen. Wij zijn ons dat bewust. Eveneens zijn wij er echter van overtuigd dat bij een consequente toepassing van onze hoofdgedachten de politieke partijen gedwongen zullen zijn zich te hergroeperen. De Nederlandse kiezer zal zich op den duur gaan uitspreken in grotere politieke eenheden. Wij achten dat wenselijk. Onder die omstandigheden zal het nieuwe stelsel tot zijn volle recht komen.

ENIGE UITGANGSPUNTEN VOOR HET POLITIEK PROGRAM VAN EVENTUEEL TE STICHTEN D'66

Het politieke klimaat in Nederland is slecht.

Het onbehagen over de politieke gang van zaken is de laatste jaren steeds meer gegroeid, zoals o.a. bij de verkiezingen van dit jaar is gebleken.

Het door de overheid gevoerde beleid is gaandeweg verder in het leven van de individuele burger doorgedrongen. Zowel op nationaal als op internationaal niveau voelt de burger zich meer dan voorheen bij dat beleid betrokken. Nationaal, omdat de overheid steeds dieper heeft ingegrepen in het maatschappelijk en economische leven. Internationaal, omdat de burger zich in zijn persoonlijk leven meer dan ooit afhankelijk voelt van de oplossing van internationale vraagstukken. Een crisis als in Vietnam zou vroeger langs hem heen zijn gegaan; thans beseft hij dat de veiligheid van hem en de zijnen in het geding is door de mogelijkheid van een atoomoorlog. De burger wil dus graag begrijpen wat erop politiek gebied aan de hand is. Hij wil graag invloed uitoefenen op het beleid. Dit begrip en deze invloed worden hem in het Nederland van vandaag al te vaak onthouden.

De duidelijkheid in de politiek is echter zoek. Politieke tegenstellingen vervagen en worden opgeofferd aan het alles beheersende compromis. De grondslagen van het regeringsbeleid worden niet door de verkiezingsuitslag bepaald, maar door het politieke spel daarna. Soms wordt de samenstelling van het kabinet zelfs tussentijds ingrijpend gewijzigd, zonder dat de kiezer om een uitspraak is gevraagd. Dat bevordert de duidelijkheid niet.

Bovendien heeft zich in het huidige staatsrechtelijk bestel een situatie ontwikkeld, waarin de volksvertegenwoordiger zich bij de beoordeling van hem voorgelegde wetsontwerpen gemakkelijk laat leiden door motieven, die - gezien zijn opdracht - onzuiver zijn. Al te vaak wordt de vraag of het land behoefte aan een bepaalde wet heeft, ondergeschikt gemaakt aan het belang van het voortbestaan der regeringscoalitie, die bij een eventuele verwerping van het wetsvoorstel in gevaar kan komen.

De wijze waarop de verhouding tussen regering en parlement is geregeld, dateert uit en was bestemd voor een andere eeuw. Onze politieke instellingen en spelregels zijn aan vernieuwing toe.

De ideologieën van de huidige Nederlandse politieke partijen geven geen antwoord meer op de vragen die ons bezig houden. Velen zouden liever hun stem uitbrengen op grond van een visie op heden en toekomst dan op grond van politiek gezien verouderde beginselen.

De kiezers aanvaarden de bestaande politieke partijen steeds minder als uitdrukking van hun politieke wil. Daar komt bij dat de programma's van de bestaande partijen onderling zo weinig verschillen, dat zij de kiezers geen duidelijke keuzemogelijkheden meer bieden. Het huidige partijwezen is ondoorzichtig. Het komt in onvoldoende mate tegemoet aan de behoefte om stelling te kunnen nemen tegenover de grote uitdagingen, waarvoor wij als staatsburgers zijn gesteld.

De natuurwetenschappelijke en technische vorderingen en de groei van de wereldbevolking hebben onze maatschappij in een proces van versnelde ontwikkeling gebracht. Een grotere invloed van de overheid wordt hiervoor opgeroepen. Weliswaar kan dat de stoffelijke welvaart van het individu ten goede komen, maar het houdt ook het gevaar in dat zijn geestelijke en maatschappelijke vrijheid in het gedrang komt.

Deze overwegingen leiden ons tot de conclusie, dat er in Nederland behoefte bestaat aan een ingrijpende democratisering van het politieke bestel, waarbij een zo groot mogelijke invloed van de burgers op de politieke gang van zaken wordt gewaarborgd. Deze behoefte te bevredigen zou de voornaamste taak zijn van een eventueel op te richten partij. Hieronder treft u enige gedachten aan, die de opstellers van dit document u presenteren als mogelijke uitgangspunten voor een politiek program en als globale illustratie van hun mentaliteit.

1. De partij zal streven naar een radicale democratisering van de Nederlandse samenleving in het algemeen en van het Nederlandse politieke bestel in het bijzonder. Zij zal streven naar volstreekte handhaving van de geestelijke vrijheid en bevordering van de grootst mogelijke ontplooiing van ieders individualiteit op basis van gelijke kansen. De partij beoogt onduidelijkheid in het politieke leven te bestrijden. Zij zal daarom een duidelijke consequente politiek voeren, die steeds het program voorop stelt.

2. Dezelfde doeleinden zullen ook op Europees terrein met de grootste kracht worden nagestreefd. Immers steeds meer beslissingen, die vroeger onder de bevoegdheid van de Nederlandse regering vielen, worden tegenwoordig op Europees niveau genomen.

3. Er is een voortdurende kritische beoordeling van het bestaansrecht en de werkwijze van de staatsinstellingen vereist. Met name zal de partij streven naar hervormingen van het staatsbestel, die de afstand tussen kiezer en gekozenen verkleinen. Overweging verdient de invoering van een districtenstelsel in enigerlei vorm voor de verkiezing van een of beide Kamers der Staten-Generaal.

Daarnaast dient de positie van de volksvertegenwoordigers te worden versterkt door uit de staatskas middelen te verstrekken, die hem in staat stellen zijn controlerende en wetgevende functie beter uit te oefenen en een hechter contact met de kiezers te onderhouden. De onverenigbaarheid van bepaalde ambten - bijv. het lidmaatschap van de SER - met het lidmaatschap van de volksvertegenwoordiging moet worden bestudeerd. Voorts zouden de Kamers de bevoegdheid dienen te krijgen om door middel van "hearings" niet alleen de burgers te raadplegen, maar ook bepaalde ambtenaren en onafhankelijke deskundigen onder ede te horen.

Het rechtstreeks kiezen van de regeringsleider door het volk verdient om vele redenen aanbeveling. Het regeringsbeleid is dan niet langer het resultaat van een ondoorzichtig proces, dat zich eerst na de verkiezingen voltrekt, maar wordt een zaak van de kiezers. Daarnaast moeten de mogelijkheden worden bestudeerd tot invoering van een met waarborgen omgeven vorm van referendum. Opkomstplicht bij verkiezingen zou moeten worden afgeschaft, al was het alleen maar omdat daardoor de nadruk meer komt te vallen op het recht van individuele politieke keuze.

4. Eveneens zal worden gestreefd naar invoering van democratiserende hervormingen in de lagere publiekrechtelijke lichamen. Voor een goede democratische werking is een ingrijpende herindeling van provincies en gemeenten geboden.

In het bijzonder wordt gedacht aan:

- a. hervorming van de bestuursstructuur van gemeenten en provincies;
- b. verkiezing van de burgemeester, hetzij door de gemeenteraad, hetzij door de burgers rechtstreeks. (Eventueel afhankelijk te stellen van de grootte van de gemeente);
- c. invoering van de mogelijkheid wethouders te kiezen, die geen lid zijn van de gemeenteraad;
- d. invoering van de mogelijkheid Gedeputeerden te kiezen, die geen lid zijn van de Provinciale Staten;
- e. individualisering van het kiesrecht in de PBO;
- f. vereenvoudiging van het opheffingsrecht binnen de PBO.

5. De bevoegdheden van het Europese parlement dienen zodanig te worden uitgebreid, dat het zich tot een volwaardig parlement zal kunnen ontwikkelen. Daartoe is het invoeren van rechtstreekse verkiezingen een gebiedende eis. Als hieraan niet wordt voldaan, dient geen medewerking te worden verleend aan de verdere opbouw van de Europese integratie.

6. De Nederlandse staatsvorm - monarchie of republiek - zal worden beoordeeld volgens normen van democratische doelmatigheid. Vanzelfsprekend is de waarde van historisch gegroeide verhoudingen dan mede in de beschouwing betrokken.

7. De partij zal zich verzetten tegen elke inbreuk, hoe gering ook, op de geestelijke vrijheid. Zij gaat uit van de gelijkberechtigtheid van alle geestelijke stromingen voor de overheid; geen enkele geestelijke stroming kan daarom aanspraak maken op bijzondere bescherming.

8. De grondwettelijke vrijheid van drukpers dient te worden voorafgegaan door de grondwettelijke erkenning van het recht van vrije meningsuiting. In beginsel dienen alle politieke activiteiten in het openbaar te zijn toegestaan. De wet mag slechts de hoogst noodzakelijke beperkingen aanbrengen.

9. De Partij is voor het invoeren van een nationale omroep in Nederland. Daarnaast dienen alle technische mogelijkheden te worden benut om een zo groot mogelijke toegang tot de zendmedia te verzekeren. Daarbij wordt geen enkele organisatorische of financiële vorm van deelneming bij voorbaat uitgesloten.

Bij een nationale Omroep wordt gedacht aan een onafhankelijk orgaan, vergelijkbaar met de B.B.C. in Engeland, dat een geheel programma verzorgt, maar concurreert met anders georganiseerde en gefinancierde omroepen.

10. De overheid heeft een dienende taak. Dit behoort tot uitdrukking te komen in een bescheiden optreden. Die bescheidenheid zal o.a. moeten worden betracht:

- a. bij de toepassing van de wet in het openbaar; bijv. de rechtshandhaving;
- b. bij het optreden naar buiten op het representatieve vlak;
- c. bij de inrichting van overheidsgebouwen.

11. Openbaarheid zij regel in het overheidsbeleid. Het recht van toegang van de individuele burger tot nader te omschrijven overheidsdocumenten moet verruimd worden.

De instelling van een Ombudsman verdient ernstige overweging.

12. De zin van het bestaan van de B.V.D. dient te worden bestudeerd. Scherpere controle op deze instelling is in ieder geval noodzakelijk.

13. Een maatschappij met gelijke kansen kan slechts worden bereikt door een volledige democratisering van het onderwijs. Vooral de voorlichting en opsporing van talent dienen grondig ter hand te worden genomen. De staatkundige, sociale en culturele vorming moet in een zo vroeg mogelijk stadium bij het onderwijs worden betrokken.

14. Het maatschappelijk belang van de lichamelijke opvoeding en sport wordt onderschat. Beide hebben essentiële functies in de moderne samenleving. De overheid zal dat moeten erkennen en er grotere aandacht aan geven.

15. Aangezien het prijsmechanisme de grondslag vormt van onze economische orde, dient het overheidsingrijpen op dit terrein zich in beginsel te beperken tot maatregelen van globale economische politiek. Deze politiek moet gericht zijn op het handhaven van een hoog peil van werkgelegenheid, op het handhaven van de waardevastheid van het geld en op het evenwicht van de betalingsbalans. Binnen dit kader dient het beleid gericht te zijn op het tot stand brengen van een zo beweeglijk mogelijke economie en een gezonde economische groei.

16. Tot de taak van de overheid behoort het scheppen van voorwaarden waardoor het economisch leven zich op basis van ondernemingsgewijze produktie op een evenwichtige wijze kan ontwikkelen. Daartoe behoren de verwezenlijking en instandhouding van een zo groot mogelijke concurrentie, met name door het tegengaan van kartel- en monopolievorming, dit vooral in het belang van de consument.

Eventuele beschermende rechten en subsidies voor producenten behoren zoveel mogelijk gericht te zijn op een geleidelijke overschakeling naar betere produktieverhoudingen. Zij moeten dus een tijdelijk karakter hebben.

17. Door het voortdurend proces van economische groei kunnen bepaalde sociale categorieën buiten hun schuld bedreigd worden in hun bestaan. De overheid dient in een dergelijke situatie, die van geval tot geval beoordeeld wordt, die maatregelen te nemen, welke naar de normen van sociale rechtvaardigheid gewenst zijn.

18 Democratisering zal ook in het bedrijfsleven moeten plaats hebben. In de eerste plaats wordt hierbij gedacht aan uitbreiding en - waar nodig - invoering van publikatieplicht van ondernemingen. Wanneer de leiding van een bedrijf tot liquidatie wenst over te gaan dan zal zij wettelijk verplicht moeten zijn de werknemers of hun vertegenwoordigers te betrekken in het overleg over de wijze waarop de liquidatie zal worden doorgevoerd.

19. Het overheidsbeleid zal gericht moeten zijn op afschaffing van allerlei achterhaalde en verouderde regelingen op economisch terrein. Hierbij valt o.m. te denken aan vestigingseisen.

20. Bij de beoordeling van de inkomens- en vermogensverdeling gaat de partij uit van de wenselijkheid van een redelijk evenwicht tussen sociale rechtvaardigheid en economische doelmatigheid.

21. Gelijke arbeid van mannen en vrouwen dient gelijk beloond te worden. De inschakeling van de vrouw in het arbeidsproces dient te worden bevorderd o.m. door een verbetering van het fiscale stelsel.

22. De vraagstukken van bevolkingsgroei en bevolkingsdichtheid beheersen het perspectief van de komende decennia. Dit verleent een bijzonder gewicht aan de openbare, d.w.z. door de overheid te verschaffen voorzieningen en aan de noodzaak van ruimtelijke ordening en bevolkingspolitiek.

De bevolkingspolitiek moet gericht zijn op een afremming van de bevolkingsgroei. Middelen zijn: intensieve voorlichting op sexueel gebied; verruiming van de mogelijkheden voor geboorteregeling; herziening van het kinderbijslagstelsel.

23. De centrale overheid dient een grotere bevoegdheid te hebben om de ruimtelijke ordening aan zich te trekken, wanneer lagere overheden ernstig afwijken van de nationaal aanvaarde eisen van ruimtelijke ordening.

24. De ruimtelijke ordening dient te worden aangevuld met een zodanige grondpolitiek, dat bij stijging van de waarde van de grond door een bestemmingswijziging, tenminste een deel van die waarde stijging aan de gemeenschap ten goede komt.

25. Het bestaande tekort aan woningen zal zo snel mogelijk moeten worden opgeheven. Het streven naar goede kwaliteit van de woningen behoort hierin voorop te staan. Het woningverdelingsbeleid en de huurpolitiek mogen niet in strijd zijn met dit streven naar kwaliteitsbouw. Een overgangsstelsel zal de oplossing moeten brengen voor de economisch-sociale problemen, die door dit woningbeleid tijdelijk kunnen worden opgeroepen.

26. Binnen het hierboven bepaalde algemeen kader van de economische politiek dient de overheid een zodanig structuurbeleid te voeren, dat een maximale bijdrage wordt geleverd aan de uitbreiding en verbetering van in ons land achtergebleven openbare voorzieningen. Uit het oogpunt van de financiering vallen deze voorzieningen in twee categorieën uiteen:

a. die welke voor het welzijn van iedere Nederlander onmisbaar moeten worden geacht, zoals het onderwijs en de zorg voor de volksgezondheid, en waarvoor de gelden dan ook uit de algemene middelen moeten worden geput.

b. die welke slechts aan bepaalde aanwijsbare individuen of groepen ten goede komen, en waarvan de kosten zoveel mogelijk door deze individuen of groepen zelf moeten worden gedragen.

Ten aanzien van b wordt gedacht aan meer heffingen om het verkeersvraagstuk te helpen oplossen. Het verplicht stellen van het gebruik van parkeergarages in de centra der grote gemeenten, verdient aanbeveling.

27. De belastingpolitiek mag zich niet kenmerken door een dogmatische voorkeur voor directe dan wel indirecte belastingen. Bij de keuze hiertussen dienen naast overwegingen van economische doelmatigheid ook sociale overwegingen, zoals het draagkrachtbeginsel, betrokken te worden. Technische en administratieve vereenvoudiging van het belastingstelsel is dringend gewenst.

28. Ten aanzien van de sociale wetgeving dient een grondige organisatorische en administratieve stroomlijning en vereenvoudiging te worden doorgevoerd. Dit kan de kosten drukken en de doelmatigheid van de uitvoering vergroten.

29. Nederland slaagt er veelal niet in op doelmatige wijze haar buitenlandse politiek te voeren door gebrek aan soepelheid en door vast te houden aan verouderde ideologische uitgangspunten en denkpatronen. De partij wenst deze verstarring te doorbreken. Het uitgangspunt van iedere buitenlandse politiek moet zijn de handhaving van internationale vrede en veiligheid en een zo groot mogelijke welvaart voor allen, met name in de ontwikkelingslanden. De handhaving van internationale vrede en veiligheid vereist steun aan het streven naar vermindering van spanning in de wereld en een verdere ontwikkeling van de internationale rechtsorde.

De partij is voor een voortzetting en versterking van de Atlantische samenwerking. Dit sluit intensieve economische en culturele contacten met andere landen, waaronder die van Oost-Europa, geenszins uit. Het denken in statische machtsblokken moet worden vermeden. De Nederlandse buitenlandse politiek dient blijk te geven van meer verbeeldingskracht en eigen denkwerk dan tot dusver het geval is geweest. Het bondgenootschap met de Verenigde Staten bijvoorbeeld, wint aan inhoud, wanneer Nederland niet automatisch de Amerikaanse politiek overal ter wereld steunt, maar een constructieve bijdrage tracht te leveren aan een verbetering van die politiek, wanneer deze naar het oordeel van de Nederlandse regering tekort zou schieten.

De gaullistische hegemoniepolitiek in Europa wordt afgewezen. Het Nederlandse beleid dient gericht te zijn op voorkoming van de verspreiding van kernwapens en het bevorderen van het streven naar wapenbeheersing, wapenvermindering en ontwapening.

30. De algemene eis van democratisering geldt ook voor de interne partijstructuur. De partij zal zodanig worden georganiseerd, dat mede ter wille van een voortdurende doorstroming van ideeën, de bestuurders en afgevaardigden verplicht zijn regelmatig, zowel mondeling als schriftelijk, verantwoording over het gevoerde beleid af te leggen aan de leden. Tevens zal om de vier jaar worden nagegaan in hoeverre het programma voldoet aan de eisen van een democratische staatsinrichting en de resultaten van sociaal-politieke en economische onderzoeken.

31. De partij zal uitsluitend worden gefinancierd uit contributies, die waarschijnlijk vrij hoog zullen zijn, en uit giften, die een bepaald maximum niet mogen overschrijden. Dit laatste teneinde te voorkomen dat door middel van genereuze schenkingen machtsposities ontstaan binnen de partij. Bij de vaststelling van de contributies wordt rekening gehouden met de hoogte van het inkomen der leden. Inkomsten en uitgaven zullen regelmatig openbaar worden gemaakt.